

Integruotos į ES rinkos konjunktūros išskirtiniai bruožai ir tyrimo ypatumai

Vytautas Sūdžius

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Finansų katedra
Saulėtekio al. 11, LT-2040 Vilnius
Tel. (8 5) 274 48 61, faksas (8 5) 274 48 61

Vytautas Mackevičius

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vilniaus universiteto
Prekybos ekonomikos katedra
Saulėtekio al. 9, LT-2040 Vilnius
Tel. (8 5) 236 61 52
El. paštas: vytautas.mackevičius@ef.vu.lt

Konjunktūra – sudėtingas ir greitai besikeičiantis reiškiny, todėl kiekvienu momentu ar tiriamu laikotarpiu ji gali būti vis kitokia. Konjunktūrai turi poveikį daug veiksnių, kurių veikimo pobūdis, stiprumas ir kryptis kiekvienoje situacijoje yra skirtingi. Konjunktūra tirama analizuojant rodiklius, leidžiančius įvertinti rinkoje vykstančius pasikeitimus ir nustatyti jų kitimo tendenciją. Tyrimo svarba ir aktualumas dar labiau išryškėja Lietuvai, kai jos ekonomika tampa Europos Sąjungos glaudžia ir neatsiejama dalimi.

Straipsnio tikslas – išryškinti svarbiausius integruotos rinkos konjunktūros bruožus, numatyti konjunktūros tyrimo modelio taikymo prielaidas ir sąlygas.

Tyrimo objektas – tarptautinių mastu integruotos rinkos konjunktūros bruožai ir jos tyrimas.

Tyrimo uždaviniai – nustatyti dabartinio laikotarpio rinkos konjunktūros bruožus; pateikti jos raidos prognozę; numatyti teorinio tyrimo modelio taikymo galimybes.

Tyrimo metodai. Išanalizavus lietuvių ir užsienio autorių literatūrą, pateikiami teoriniai konjunktūrinio tyrimo aspektai ir prekių rinkos konjunktūrinio tyrimo modelis, kuriuo remiantis atliktas Lietuvos kai kurių prekių grupių rinkos tyrimas ir įvertinta esama rinkos situacija. Siekiant atlikti tikslų ir objektyvų Lietuvos prekių ir paslaugų rinkų konjunktūros tyrimą, naudojami ekonominės-matematinės statistikos duomenų analizės metodai. Ekonominės-matematinės statistikos metodais analizuojami duomenys, gauti iš Lietuvos statistikos departamento bei Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacijos, asmeniniai stebėjimo duomenys. Nustatomi rodiklių kitimo tempai, bendra kitimo tendencija, jų priklausomybė ir kt.

Tiriant prekių rinkų konjunktūrą, buvo renkami atskirų (originalių ir neoriginalių) šaltinių duomenys, jie grupuoti, klasifikuoti pagal patikimumą ir analizuota antrinė informacija. Antrinei informacijai apdoroti buvo naudojami statistiniai metodai. Dėl didelės konjunktūros rodiklių gausos ir galimos didelės darbo apimtys pasirinkti tik patys svarbiausi rinkos konjunktūros rodikliai, turintys didžiausią įtaką paklausos ir pasiūlos pokyčiams rinkoje: paklausos ir pasiūlos, stabilumo ir svyravimų, kainų ir užsienio prekybos rodikliai. Šio tyrimo rezultatas – ne tik esamos situacijos Lietuvos prekių rinkos apžvalga, bet ir prognozė.

Rinkos konjunktūra yra sudedamoji ekonominės konjunktūros dalis. Ji glaudžiai susijusi su investicijų, vertybinių popierių, darbo rinkų pa-

dėtimi ir raida. Norint gerai pažinti rinkos konjunktūrą, reikia išnagrinėti šakines konjunktūras: susisteminti, apdoroti, analizuoti ekonomi-

nius rodiklius ir kitą informaciją, kuri apibūdina šakos raidą konkrečiu laikotarpiu. Tik tada galima suvokti rinkoje susidariusią situaciją.

Rinkos konjunktūrą galima apibūdinti kaip konkrečią ekonominę situaciją, susiklosčiusią rinkoje tam tikru momentu arba tam tikra trumpą laikotarpį. Panašiai apibrėžia konjunktūrą ir R. Urbanskienė, R. Vaitkienė bei B. Clotey – kaip sąvoką, vartojamą „kalbant apie išorinę ekonominę aplinką, kuri susidaro tam tikru momentu ar laikotarpiu ūkinio subjekto (įmonės, šakos, prekės) atžvilgiu“ [5, p. 164]. Yra ir daug kitų rinkos konjunktūros apibūdinimų. Rinkos konjunktūros apibrėžimas kaip visuma sąlygų, nulemiančių rinkos situaciją [9, p. 35], didelių prieštaravimų nekelia, nes konjunktūra – tai ta pati konkreti ekonominė situacija, susiklosčiusi sąveikaujant rinkai turinčioms sąlygoms ir veiksniams. Tai gi antrą apibrėžimą galima traktuoti kaip patikslinantį, atskleidžiantį priežastinius-pasekminius rinkos konjunktūros ryšius.

Rinkos konjunktūra kai kurių autorių [8, p. 277] apibūdinama apibrėžiant svarbiausius jos rodiklius: tai rinkos situacija, nulemta tam tikrų veiksnių ir sąlygų ir apibūdinama tam tikru paklausos ir pasiūlos santykiu ir kainų dinamika.

I rinkos konjunktūros sąvoką įeina tokie elementai: rinkos subalansuotumas, paklausos ir pasiūlos santykis, susiformavusios rinkos raidos tendencijos, pagrindinių rinkos parametrų, pastovumo arba svyravimų lygis, komercinės (rinkos) rizikos lygis, rinkos padėtis ekonominio ciklo tam tikrame taške ir pan.

Ekonominis ciklas [6, p. 107] yra vienas iš svarbiausių veiksnių, vertinant rinkos situaciją tam tikru metu. Todėl rinkos konjunktūra gali būti apibūdinama kaip rinkos būklė tam tikro ekonominio ciklo taške, o rinkos konjunktūros tyrimas kaip to taško, parodančio realią

rinkos situaciją, ieška. Tačiau toks požiūris yra gana paviršutiniškas ir apibūdina tik rinkos makroekonominius procesus, todėl operatyvienei analizei netinka.

Rinkos konjunktūros sąvoka kartais vartojama kaip prekybos konjunktūros sinonimas [9, p. 36], kadangi rinkos veiklos pagrindas yra prekyba prekėmis ir paslaugomis. Tačiau siauresniu požiūriu prekybos konjunktūra, arba situacija prekybos tarpininkų rinkoje, yra rinkos konjunktūros sudedamoji dalis.

Rinkos konjunktūra galėtų būti apibūdinama kaip ekonominė situacija rinkoje tam tikru laiko momentu, veikiami įvairių veiksnių ir sąlygų sąveikos, nulemiančios jos struktūrą, dinamiką ir tiriamo produkto (prekės ar paslaugos) paklausos ir pasiūlos santykį.

Platesniu požiūriu konjunktūra tirama keiliais skirtingais lygiais:

- 1) ekonominė konjunktūra, t. y. padėtis pasauliniame arba konkrečios šalies ūkyje;
- 2) šakinė konjunktūra – tam tikros ūkio šakos būklė pasauliniame arba nacionaliniame ūkyje;
- 3) tam tikros prekės (produkto) rinkos, dar vadinama prekių konjunktūra.

Rinkos konjunktūra, kaip ekonominės konjunktūros elementas, apibūdinama ir tik jai būdingomis specifinėmis savybėmis, ir bendrais ekonominiai konjunktūrai būdingais bruožais. Bendrų bruožų ir savitumų bei ypatumų sąveika lemia ekonominės ir prekių bei paslaugų rinkų konjunktūrų formavimosi ir raidos pobūdį tarptautiniu mastu, išeinant iš nacionalinių regioninių rėmų [1, p. 2–3].

Integruotos rinkos konjunktūros pagrindiniai bruožai:

- dinamiškumas – nuolatinis kintamumas (trumpalaikiai ir ilgalaikiai svyravimai, atsiradę dėl įvairių veiksnių veikimo);

- kitimo netolygumas – labai gerai matomas, kai sutampa įvairių rodiklių kitimo kryptis, tačiau nesutampa atskirose šalyse kitimo tempai;
- kitimo tendencijų prieštaringumas – įvairūs rinkos konjunktūros rodikliai tuo pačiu metu rodo esant priešingų tendencijų, ypač tai būdinga skirtinguose regionuose ir šalyse;
- vykdomų pirkimo-pardavimo operacijų intensyvumas, apimtis, regioninis, sezoninis ir rinkos dalyvių pasiskirstymas,
- cikliškumas – rinkos konjunktūros rodikliams būdingi įvairaus tipo ir krypčių, dažnai kintantys svyravimai, tarptautiniu mastu cikliškumas šiek tiek išsilygina, sulėtėja paklausos ir pasiūlos kilimo ir kritimo etapai.

Rinka iš prigimties yra labai dinamiška. Jos ribos ypač plečiasi Lietuvai integruojantis į ES, tačiau kai kurios veiklos sritys, padidėjus konkurencijai, gali ir susiaurėti. Vyksta įvairūs struktūriniai poslinkiai ir svarbiausia – keičiasi kainos ir prekių, kurios parduodamos ir perkamos rinkoje, apimtis. Rinkos situaciją apibūdinantys rodikliai [9, p. 37–40] yra linę į svyravimus, tiek atsitiktinius, tiek nuolat atsirandančius: ciklinius ir sezoninius; greitai reaguoja į daugelį socialinių ir ekonominių veiksnių, be to, rodiklių pokytis priklauso nuo politinių ir psichologinių poveikių, gandų, panikos ir pan.

Rinkos konjunktūros tyrimas gali būti integruotas į ekonomiką kaip santykiškai savarankiška sistema arba vykdomas ir diferencijuotai pagal vietas ir tarptautines rinkas. Prekių ir paslaugų rinkos konjunktūra tirama tam tikrų ekonominių bendrųjų (pvz., ES), šalies arba regionų, visos prekių masės arba konkrečių prekių ar paslaugų rinkos mastu. Vis labiau įsilaikant globalizacijos procesams ekonomikoje,

susipina vidaus ir tarptautinės rinkos, jos supanašėja, jų raidos dėsningumams įgyja panašių bruožų. Todėl praktiškai nebeįmanoma tirti vidaus rinkos ir prognozuoti jos konjunktūros, neatsižvelgiant į tarptautines produktų rinkas. Iš esmės kokybiniai rinkos konjunktūros rodikliai integruotose ir vidinėse integruotų šalių rinkose supanašėja, skiriasi tik kiekybiniai rodikliai, apibūdinantys pasiūlą, paklausą, pardavimus.

Vidaus ir tarptautinių rinkų būklė tam tikru metu visada susijusi su situacija, buvusia ankstesniu laikotarpiu. Taigi iš to galima padaryti išvadą, kad vienas iš svarbiausių uždavinių, tiriant rinkos konjunktūrą, yra dinamiškų rinkos procesų tendencijų išaiškinimas ir analizė. Šią analizę galima atlikti remiantis tarpusavyje susijusiais rodikliais.

Rinkos konjunktūros tyrimams keliami tokie metodiniai reikalavimai:

- kiekvieno rinkos konjunktūros tyrimo negalima atlikti izoliuotai, nesiejant su bendra ekonomine konjunktūra ir padėti kitose ūkio šakose. Situacijos pasikeitimas vienoje rinkoje gali turėti įtakos kitoms, kartais atrodo visai nesusijusioms su pastarąja rinkoms. Būtent tuo ir pasireiškia įvairių veiksmų, turinčių įtakos konjunktūros kitimui, priklausomybė ir ryšys. Tačiau svarbu suvokti, kad vienos produktų rinkos konjunktūros pokyčiai skirtingai veikia kitas prekių ir paslaugų rinkas;
- vienos produktų rinkos tendencijų negalima mechanškai perkelti kitoms, netgi labai panašioms, gretimoms rinkoms. Tie patys rodikliai, pavyzdžiui, rinkos talpumas, elastingumas, kainos dinamika, tuo pačiu metu skirtingose rinkose kinta priešinga linkme. Taip pat negalima automatiškai primesti bendros ekonominės konjunktūros kitimo tendencijų atskiroms ūkio šakoms;

- dėl konjunktūros nepastovumo, rinkų nestabilumo yra būtinas nuolatinis ir nenutrūkstantis rinkų stebėjimas ir konjunktūros analizė. Vieni konjunktūros rodiklių pokyčiai ir svyravimai rodo nuolat veikiančių, kiti – trumpalaikių, atsitiktinių veiksnių poveikį.

Ypač nestabilumas būdingas toms rinkoms, kurioms turi įtakos atsitiktiniai veiksniai:

- valdžios pasikeitimas,
- politinės krizės,
- korupcija,
- kai kurie tarptautiniai įvykiai, dėl kurių gali labai pasikeisti gavybos sąlygos ir gavybos produktų tarptautinės kainos bei jų paklausa.

Nagrinėjant konjunktūros tyrimų metodologiją reikia atkreipti dėmesį į tai, kad konjunktūrą apibūdinančių rodiklių galimų reikšmių apskaičiavimas būna nevienareikšmis, kadan- gi [3, p. 174; 2, p. 35]:

- 1) kiekvienas skaičiuojamas dydis yra tik galimas, bet negali būti vienareikšmis ir todėl turi savo galimybių ribas;
- 2) tas pats rodiklis gali būti apskaičiuotas naudojantis keliais skirtingais metodais, todėl rezultatai gali būti skirtingi;
- 3) skaičiuojant rodiklius reikia atsižvelgti į įvairias sąlygas, skirtingas veiksnių kiekybines reikšmes.

Integruotos rinkos konjunktūros tyrimo modelis. Konjunktūros tyrimo modelis apima jos apžvalgos ir prognozavimo elementus, uždavinius ir tyrimo priemones. Konjunktūros apžvalga padeda ekonomiškai įvertinti susiklosčiusią situaciją rinkose ir priimti pagrįstus verslo plėtros sprendimus. Integruotos rinkos konjunktūros tyrimo modelio kūrimo turinys, mūsų nuomone, turi apimti:

- informacijos apie šalies, eksporto ir importo, atskiros verslo sritys, įmonių gru-

pės ir tam tikros rinkos, atskirų prekių ir paslaugų konjunktūrą surinkimą ir apdorojimą;

- rinkos situacijos tipologiją;
- rinkos apimties ir sudėties, potencialo, talpumo ir esamos bendros būklės nustatymą ir įvertinimą;
- rinkos būklės gradaciją pagal kiekybinius ir kokybinius jos požymius;
- rinkos stabilumo, svyravimų, sezoniškumo ir cikliškumo nustatymą ir įvertinimą;
- rinkos dalyvių teritorinio pasiskirstymo ir regioninio kitimų nustatymą ir įvertinimą;
- rinkos dalyvių aktyvumo nustatymą ir įvertinimą;
- rinkos monopolijų ir konkurencijos stiprumo bei įtakos nustatymą ir įvertinimą;
- rizikos veiksnių nustatymą ir rinkos rizikingumo įvertinimą;
- rinkos infrastruktūros įvertinimą ir prognozę;
- pagrindinių rinkos plėtros tendencijų nustatymą, įvertinimą ir prognozę.

Rinkos konjunktūros tyrimas – tai procesas, turintis būdingus tikslus, uždavinius, etapus. Prekių ir paslaugų rinkos konjunktūros tyrimo modelis gali būti formuojamas tokiais nuosekliais etapais:

- 1) tyrimo objekto parinkimas, tyrimo tikslų ir laiko ribų nustatymas (parengiamasis etapas);
- 2) stebėjimai ir informacijos rinkimas;
- 3) konjunktūros analizė ir rinkos rizikingumo įvertinimas;
- 4) konjunktūros prognozė.

Dauguma autorių pabrėžia parengiamojo etapo svarbą, pradedant konjunktūrinius tyrimus. Šiuo etapu parenkamas tyrimo objektas, nustatomi tyrimo tikslai ir trukmė. Nustatant tyrimų tikslus ir laiko ribas, apibrėžiamas laiko tarpas, kurio bus analizuojama konjunktūra, ir analizės bei prognozės tikslumo laipsnis.

Tai padeda patikslinti reikiamos informacijos kiekį.

Konjunktūriniams tyrimams reikia apibūdinti hierarchinį objektą. Objektas turi būti pateiktas mažiausiai trimis apibendrinimo lygiais:

- kaip visuma, nusakoma bendrais dinaminiais rodikliais;
- kaip struktūra, apibūdinama elementų būkle ir jų ryšiais;
- kaip tam tikrų elementų būklės apibūdinimas.

Hierarchinis objekto apibūdinimas turi vadovautis klasifikacijos (leidžia minimizuoti objekto aprašymą), informacijos vienybės (pradiniai parametrai ir išvestiniai bei apibendrinti rodikliai vienodai turi perteikti tiriamo objekto tendencijas) ir kriterijų suderinimo (objekto įvertinimas turi būti suderintas įvairiais apibendrinimo lygiais) principais.

Gauti informacijos apie konjunktūros būklę, raidos tendencijas ir perspektyvas – viena iš pagrindinių konjunktūrinio darbo problemų. Tai duomenų apie tiriamą rinką rinkimo ir saugojimo, tikrinimo ir patikslinimo, sisteminimo ir pirminio apdorojimo etapas. Šiuo etapu nusistatoma pagrindinių ekonominių rodiklių sistema, išaiškinami ir parenkami informacijos šaltiniai, kuriuose galima rasti reikiamų rodiklių ir duomenų pagal šiuos rodiklius.

Duomenų apie rinkos konjunktūrą rinkimas turi būti ilgalaikis ir sistemingas. Tik tada galima tikėtis, kad tyrėjas turės pakankamai patikimų pradinį duomenų konjunktūros analizei. Mokslinis rinkos konjunktūros tyrimas apima ne tik jau susiklosčiusių per ilgą laikotarpį tendencijų tyrimą, bet ir būtiną tyrimo dalį – gilų naujų reiškinų ir procesų rinkoje nagrinėjimą, siekiant prideramai juos įvertinti, atliekant konkrečią analizę ir prognozuojant konjunktūros kitimo tendencijas. Šiuo etapu sunkiausia nustatyti tam tikrų veiksmų povei-

kio ekonominių rodiklių ir apskritai visos konjunktūros kitimui dydį, taip pat išskirti pagrindinius veiksmus, turinčius didžiausią poveikį rinkoje vykstantiems pokyčiams.

Konjunktūros analizė yra trečias modelio taikymo etapas. Šio etapo pagrindinis tikslas – atskleisti tiriamos rinkos konjunktūros formavimosi dėsninumus ir tendencijas. Rinkos konjunktūros analizė susideda iš kelių stadijų. Visų pirma, atliekamas faktų ir rodiklių, apibūdinančių rinkos konjunktūrą, visumos suskaidymas į tokias grupes: atskiri įvertinimai, faktai (žinios), statistiniai rodikliai. Būtina analizės sąlyga yra dinaminių eilučių, apibūdinančių kai kurių rodiklių kitimą tam tikru laikotarpiu, sudarymas, tai leidžia panaudoti konjunktūros tyrimo istoriškumo principą ir suteikia galimybę spręsti apie tam tikras ilgalaikes analizuojamo rodiklio raidos tendencijas.

Šiuo etapu sunkiausia nustatyti tam tikrų veiksmų poveikį kitiems ekonominiais rodikliams ir apskritai visai konjunktūrai, išskirti pagrindinius veiksmus, turinčius didžiausią poveikį rinkoje vykstantiems pokyčiams ir įvertinti rinkos rizikingumą, o tai yra labai svarbu žinoti investuojantiems į naują verslą arba svietimoje šalyje.

Su rinkos rizikingumo vertinimo problema susidūrė šio straipsnio autoriai, atlikdami bandomuosius Lietuvos rinkos konjunktūros 2000–2002 metais tyrimus. Visą Lietuvos rinkos konjunktūrą veikia analogiškai veiksniai kaip ir kitų Europos šalių, tačiau jų gausybė apsunkina vertinimo galimybę bei teorinį ir praktinį taikymą. Todėl pasitelkiami praktikų patirtį ir ekspertinį vertinimą, vadovaudamiesi lengvai adaptuojama rizikos vertinimo metodika, atrinkome svarbiausius rinkos konjunktūros veiksmus, juos išdėstėme pagal įtakos (svorio, žr. 1 lentelę) ir reikšmingumo laipsnį. Kad būtų galima išvengti tendencingumo at-

renkant veiksnus, būtina pasitelkti skirtingų verslo sričių specialistus, susipažinusius su vertinimo metodika.

Žemiausiai vertinamam rinkos rizikos veiksnui suteikiami penki balai, aukščiausiai vertinamam – vienas balas. Mūsų nagrinėjamu atveju rinka patenka į trečiąją rizikos skalės intervalą (žr. 2 lentelę), kai rinkos konjunktūra patiria gana staigius sunkiai iš anksto numatomus pokyčius.

Rizikos reikšmės išdėstytos vadovaujantis Tarptautinės informatizacijos akademijos mokslininkų parengta skale [9, p. 60].

Gautais rinkos rizikingumo tyrimų empiriniais duomenimis galima vertinti esamą konjunktūrą iš integracijos pozicijų: labai stabili ir visiškai prognozuojama – integracijos galimy-

bės ir prielaidos labai palankios; gana stabili, tačiau patirianti prognozuojamus pokyčius – integracija galima pasinaudojant įvairių šalių skirtingais konjunktūros svyravimais; nestabili, patirianti gana staigius sunkiai prognozuojamus pokyčius, integracija dar galima, bet pasunkėjus situacijai, galima prarasti ir patikimus partnerius, kurių veiksmai tampa labai neprognozuojami; toliau rinkos veiksmų neapibrėžtumas integraciniais procesams yra pražūtingas, todėl nepateisinamas arba avantiūrinis.

Kita konjunktūros analizės stadija yra konjunktūrą apibūdinančių rodiklių kitimą lemusių priežasčių nustatymas ir nagrinėjimas, rodiklių reikšmingumo ir veikimo krypties nustatymas. Tam galima naudoti ekonomikos literatūroje pakankamai išsamiai išnagrinėtus

1 lentelė. Rinkos rizikos laipsnio nustatymas

Rinkos rizikos veiksniai	Vertinimas		Svorio koeficientas	Balo ir svorio sandauga
	Žodžiu	Balu		
1. Rinkos imlumas	Reikšmingas	2	0,2	0,4
2. Paklausos stabilumas ir tendencijos	Labai nestabili	5	0,2	1,0
3. Prekės vidinis konkurencingumas	Didelis	2	0,15	0,3
4. Užsienio konkurencijos ribojimo galimybės	Mažos	4	0,10	0,4
5. Prekės modernizavimo galimybės	Ribotos	4	0,08	0,32
6. Imitacijos ir pakaitalų galimybė	Vidutine	3	0,08	0,24
7. Pasiūlos tolygumo ir ritmingumo užtikrinimas	Normalus	3	0,06	0,18
8. Turima rinkos dalis	Apie trečdalį	3	0,06	0,18
9. Pardavimo rėmimas	Didelis	2	0,04	0,08
10. Įmonės įvaizdis	Labai aukštas	1	0,03	0,03
Iš viso			1,00	3,13

2 lentelė. Rizikos reikšmių skalė

Rodikliai	Reikšmių skalė				
Rizikos zonos	0	0,1–2,4	2,5–5,0	5,1–7,5	7,6–10,0
Rizikos apibūdinimas	Nėra rizikos	Minimali	Padidėjusi	Kritinė	Neleistina
Konjunktūra	Labai stabili	Stabili	Nestabili, bet dar prognozuojama	Visai nestabili, bet dar galima pritaikyti	Visai nestabili, be realios galimybės pritaikyti

rinkos konjunktūros analizės ir prognozės metodus: ekstrapoliaciją; regresinės analizės metodus, matematinį modeliavimą, ekspertinį įvertinimą.

Rinkos konjunktūros analizė baigiama visų konjunktūrą lemiančių rodiklių kaip visumos, jų tarpusavio sąveikos nagrinėjimu ir išvadų pateikimu. Šioje stadijoje nustatomas galutinis konjunktūros rezultatas, taip pat išaiškinama kiekvieno rodiklio vieta ir vaidmuo jai formuojantis.

Konjunktūros prognozės sandara. Detali rinkos konjunktūros prognozė yra svarbiausia verslo ekonominės prognozės dalis. Rinkos konjunktūros prognozę turėtų sudaryti šios pagrindinės dalys:

- šalies bendros ekonominės konjunktūros, veiklos sričių, jų produkcijos konjunktūros prognozė,
- šalies valiutinės finansinės būklės prognozė,
- pasiūlos prognozė,
- paklausos prognozė,
- eksporto ir importo prognozė,
- rinkos infrastruktūros kitimo prognozė,
- aplinkos apsaugos kelią apribojimų verslui prognozė.

Išvados

Išanalizavus integruotų rinkų konjunktūros tyrimo ir prognozavimo klausimus gvildenančią literatūrą ir apibendrinus vykdytų bandomųjų rinkos rizikingumo vertinimo rezultatus galima daryti kai kurias apibendrinamąsias išvadas:

1. Vis labiau įsigalint globalizacijos procesams ekonomikoje, susipina vidaus ir tarptautinės rinkos, jos supanašėja, jų raidos dėsningumams būdingi panašūs bruožai. Todėl praktiškai nebeįmanoma tirti vidaus rinkos ir prognozuoti jos konjunktūros, neatsižvelgiant į tarptautines produktų rinkas. Iš esmės

kokybiniai rinkos konjunktūros rodikliai integruotose ir vidinėse integruotų šalių rinkose supanašėja, skiriasi tik kiekybiniai rodikliai, apibūdinantys pasiūlą, paklausą, pardavimus.

2. Rinkos konjunktūrą apibendrintai būtų galima apibūdinti taip – tai situacija rinkoje tam tikru laiko momentu, veikiama veiksnių ir sąlygų, nulemiančių struktūrą, dinamiką ir tiriamo produkto paklausos ir pasiūlos santykį.

3. Integruotos rinkos konjunktūra apibūdinama šiais pagrindiniais bruožais: dinamiškumu, kitimo netolygumu (sutampa įvairių rodiklių kitimo kryptis, tačiau nesutampa kitimo tempai atskirose šalyse), kitimo tendencijų prieštaringumu (įvairūs rinkos konjunktūros rodikliai tuo pačiu metu rodo esant priešingas tendencijas, ypač tai būdinga skirtinguose regionuose ir šalyse), ciklišku (rinkos konjunktūros rodikliams būdingi įvairaus tipo ir kryptių, dažnai kintami svyravimai).

4. Integruotos rinkos konjunktūros tyrimas – tai tikslingas procesas, atliekamas nuosekliais etapais, naudojant tam tikrą metodologiją. Pagrindiniai tyrimo etapai yra: tyrimo objekto parinkimas, tyrimo tikslų ir laiko ribų nustatymas; stebėjimai ir informacijos rinkimas; konjunktūros analizė; konjunktūros prognozė.

5. Nėra bendros nuomonės, kuriuos rinkos konjunktūros veiksmus būtina tirti, tačiau dažniausiai ekonomikos literatūroje nurodomi pagrindiniai – tai eksporto ir importo, paklausos ir pasiūlos santykiai ir su šiais santykiais susijusi prekės ar paslaugos kaina. Kiti veiksniai sudaro sąlygas susidaryti paklausos ir pasiūlos santykiui.

6. Tiriant rinkos konjunktūrą būtina įvertinti tokius pagrindinius rodiklius: paklausos ir pasiūlos struktūrą, dinamiką, jų santykio kitimą, prekių rinkos būklės kitimo pagrindinius bruožus: rinkos cikliškumą, stabilumą ir svyravimus,

talpumą ir potencialą, plėtros tendenciją ir konkurencijos lygį, kainų dinamikos rodiklius, rinkos riziką.

7. Įvertinti rinkos rizikingumo laipsnį – turi būti vienas iš svarbiausių rinkos konjunktyūros tyrimo uždavinių. Tai yra labai svarbu žinoti investuojantiems į naują verslą arba svietimoje šalyje. Pažymėtina, kad rinkos konjunktyūros tyrimams skirtoje ekonomikos literatūroje pabrėžti šį uždavinį dažnai pamirštama, daugiausia dėmesio skiriama parengti galimų pardavimų prognozes.

8. Rinkos konjunktyūros tyrimas baigiamas jos dinamikos prognozės sudarymu. Rinkos

konjunktyūros raidos perspektyvų sudarymas, kaip ir tiriamos rinkos rizikingumo įvertinimas, yra svarbiausios tyrimo dalys. Prognozė – pagrindinis vykdomo konjunktyūros tyrimo tikslas ir galutinis rezultatas. Skiriami tokie pagrindiniai rinkos konjunktyūros prognozės metodai: ekstrapoliacija; ekspertinis įvertinimas; matematinis modeliavimas.

Pateiktas teorijos ir praktinių sprendimų apibendrinimas rinkos konjunktyūros ir jos tyrimo aspektais turėtų padėti atlikti praktinį rinkos konjunktyūros tyrimą ir prognozę, Lietuvos ekonomikai integruojantis į ES ir kitas tarptautines organizacijas.

LITERATŪRA

1. Alexander N. International retail expansion within the EU and NAFTA // *European Business Review*, 1996, vol. 96 Issue 3, 13 p.
2. Foreign trade and payments. European Union Country Report (EIU), 2000 1st Quarter, p. 33.
3. Leader W. G., Kyritsis N. *Marketing in practice*. Cheltenham: Stanley Thomas Ltd., 1990. 242 p.
4. Stanton W. J., Etzel M. J., Walker B. J. *Fundamentals of marketing*. New York: McGraw-Hill, 1991. 668 p.
5. Urbanskienė R., Vaitkienė R., Clotey B. Rinkos tyrimai ir analizė. Kaunas: Technologija, 1998. 202 p.
6. Ūkio statistika (Teorijos ir praktikos apybraižos). Vilnius: Lietuvos bankas, 1995. 195 p.
7. Белявский И. К. Маркетинговые исследования: информация, анализ, прогноз. Москва: Финансы и статистика, 2001. 319 с.
8. Зубик В. Б., Ильин А. И., Кожекин Г. Я. *Основы менеджмента и маркетинга*. Минск: Высшая школа, 1995. 382 с.
9. Статистика рынка товаров и услуг / Под редакцией И. К. Белявского. Москва: Финансы и статистика, 1995. 429 с.
10. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2003/1. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2003. 130 p.
11. Užsienio prekyba sausis–rugsėjis 2002. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2002. 155 p.

FEATURES OF INTEGRATION CONJUNCTURE AND ITS PROGNOSIS

Vytautas Sūdžius, Vytautas Mackevičius

Summary

The article is devoted to features and, researching of conjuncture.

Making conjuncture review is the most efficient way to describe economical situation in Lithuania. The article defines main features of market conjuncture, describes economical and other important factors, which have intense influence on conjuncture

and offers model of conjuncture review and prognosis.

Conjuncture reflects all variable relations between supply and demand of market economy. It has peculiar features and specific formation mechanism, taking into account different factors, conditions and economical circumstances.

Conjuncture, the tendency of its changes in current economical situation is the main economical indicator. According to the indicator we can forecast whether tendency in demand and supply grow or fall. So, indicator value will influence the strategic decisions concerning the future of a company.

Conjuncture is the main tool to describe current economical situation and helps to take reason-

able decisions when trade is developing rapidly. Enterprise conjuncture may be defined narrower precisely – as conjuncture of regional market area, special goods and services. The factors can be divided into such groups: cyclical and encyclical, which have influence on the national economic level and regional economic level, export/import and market infrastructure.

Īteikta 2003 m. spalio mėn.